

علوم اقتصادیه و اجتماعیه

مجموعه گار

هر آیت برنجی کونی نشر اولنور

مؤسسه:

احمد شعیب، رضا توفیق، محمد جاوید

مضامین:

بعد الاصلاح استقرار امن: محمد جاوید . — انکیز حکیم
شہوری جون ستونہ روت میل حربی فصل آکلیبور: رضا
توفیق . — عوامل اجتماعیه: احمد شعیب . — حکمت اجتماعیه:
بدیع نوری . — فرانسه اختلال کبیری: احمد شعیب . —
نشریات و وقایع اقتصادیه: محمد جاوید . — بیک سکز یوز الی
سکز سنہ سی استقرار امنک مقالہ نامہ سی .

مدیر و صاحب امتیازی:

محمد جاوید

نسخہ سی: ۱۰ غروش

استانپول

امور ادارہ و تحریر: باب عالی جادہ سندنہ ہول مطبعہ سی، نومرو ۶۶

حکمت اجتماعیه

۹

تاریخ حدوث و نشأت

علم حکمت اجتماعیه کبی هنوز دون تولد ایتمش، و تشکل ایتمک اوزره بولمیش اولان بر علمدن بحث ایدیله جکی زمان او علمک ماهیتی تعین و اراءه ایچون الک ای واسطه صورت تکیون و نشأتی - بر صورت مختصره ده اولسون - نقل و تدقیق ایتمکدر .

سوسیولوژی کلمسی او کوست قوت لر فندن جمعیات بشریه نک احوالندن باحث اولان علمه اطلاق اولتمق اوزره احداث ایدلمشدر . هر نه قدر لایتنجه ایله یونانیدن مرکب و مختلط بر کله اولدینی ایچون اصطلاح پروان طرفندن هدف اعتراض اولمش ایسه ده الیوم بوتون اوروپا لسانلرنده یرلشمش قالمشدر .

واقعا عمومی بر نقطه نظر دن باقیله جق اولورسه علوم سیاسی و اجتماعیه حقنده اون طقوزنجی عصر دن اول اثر لر قله آلمشدر : مثلاً افلاطونک « جمهوریت » ، آریستوتلک « سیاست » نام اثر لر یله بوا یکی اثر مشق و نمونه اتخاذ اولتمق اوزره ایتالیا فیلسوفلر ندن « قامپانلا » ، انکلیر حکما سندن « هوبس » و فرانسیز « روسو » ایله سائر بر چوق محرر لر طرفندن بو وادیده یازیلان آثار .

فقط بو اثر لرده مندرج بوتون تدقیقات و مطالعات سوسیولوژی

تکلمه سنک افاده ایندیکی معنادن اساسی بر صورتده فرقی ایدی . فی الحقیقه بو کتابلرک دائره مباحثی « جمعیات بشریه نك صورت تشکلی » و یا « نصل متشکل اولدیغی » ایضاح ایده جکی یرده ممکن اولدیغی قدر مکمل اولق ایچون بونلرک « نصل تشکیل ایدلمسی لازم کلدیکنی » تحری وارائه منحصراً ایدی . حالوکه حکمت اجتماعی متخصصنک مقصدی بوسبوتون بشقه در : برکیا کرک ، بر حکمت طبیعه عالمک ، بر علم حیات متخصصنک حادثات حکمی ، کیمویه و حیاتی حقهده اجرا ایندیکی تدقیقات و تجاربه مشابه تدقیقات و تحریاتله جمعیات بشریه بی طایبق ، ماهیتلری اوکر نمک ایچون تدقیقات و تبعاتده بولور . حکمت اجتماعی نك وظیفه و غایه سی تدقیق ایندیکی حادثات اجتماعی نك ماهیتی تعیین ، جمعیات بشریه نك صورت حدوث و تشکلی اداره ایدن قوانینی کشف و ایضاح اتمک ، و تأسیس ایندیکی قواعد و اصولک تطبیق و اجرایی دیکر لرینه ترک ایلدکر .

دیلمک که جمعیات بشریه وجود بولدن ، بوجعیاتلری — دنیانک بالجه موجودات و حادثاتی کبی — اداره ایدن و ماهیتلرنده موجود بولنان بر طاقم قوانینه تابع اولدقلری حقهده قناعت حصوله کلمدن اول حکمت اجتماعی علمی ظهور ایده مز . حالوکه بوقابلیت تعیین و تقدیرک بطلی بر صورتده تکامل و ترقی ایشدور ؛ عصر لرجه مدت انسانلر معدنلرک بیله بعض قوانینه تابع اولیوب مؤثرات قویه تحتده هر شکل و خاصیتی احراز واکتساب ایده بیله جکلی ظن ایدرلرایدی ؛ و بعض ترکیاتک و یا بعض افعال و حرکاتک جانسز بر جسمی بر ذیر وجه ، بر انسانی بر حیوانه و یا نباته و یا بالعکس بر ذیر روحی بر جسم جامده تبدیل و تحویل خاصه سنی حائر اولدیغنه اعتقاد ایدلشیدی . سونق طبیعی اثریله ظنون و اوهام باطلیه پک زیاده مائل اولدیغنز ایچون

بووهم بالطبع حادثات اجتماعیه ساحه سنده دها اوزون مدت حکمران اولمشدر .

فی الحقیقه حادثات اجتماعیه پک قاریشیق اولدقلری جهته حاز اولدقلری انتظام وقوانینک تفریق وکشی پک مشکل اولدینی ایچون بونلرک هپسی تصادفی و آرزوق ترتیب وانتظامدن عاری برصورتده جریان ایدر ظن اولنور ایدی . عالم مادیکنک ساد- وقطعی نتایج احداث ایدن وقوعات وحادثاتیله تاریخک قید وضبط ایتدیکی وقوعاتک ارايه ایلدیکی کبی ، قاریشیق ، انتظامسز ظن اولنان مناظر آره سنده وهله اولاده نه بیوک تضادلر کوریلور ! دیگر طرفدن بزم بالذات وقایع تاریخیده اشتراکمز ، تاریخک بزدن وقوعات وافعالمزدن متکون اولق حسیله منحصر آزه عائد ، وایستدیکمزدن بشقه برصورتله جریانی غیرممکن اولدینی فکرنی قبوله میل ایتدیرر ایدی ؛ و آرتق بوحال وفکر داخلده وقوعات اجتماعیه وتاریخیه بی تدقیق ومحا که لزومی حس اولماز ایدی . یونکه بونلر باشلی باشلینه برشی اولیوب بلکه حقیقت وموجودیتلری آرزووهوسزدن تولدایدر ظن ایلر ایدک . ایشته بونقطه نظرده باقیلنجه حل ایدیلرک مسئلهکنک وقوعات تاریخیهکنک هانکی قوانینه تبعاً ظهوره کلدیکنی دکل ، اصل اولق لازم کلدیکنی وبونلری هانکی صورته تحویل ایده بیلرک جکمز ی تعیین وتمیندن عبارت قالور ایدی . آنجق اون سکرنجی عصر اواخرنده ایدی که مولدات اجتماعیهکنک ، طبیعتک بالجمله مولدات ومؤثراتی کبی ، قوانین مخصوصیه تابع اولدقلری حس ایدلرک باشلاندی . مونتسکیو قانونی « اشیانک طبیعتدن منبعث روابط ضروریه در » صورتنده تعریف وافاده ایتکلر قانون طبیعتک بوتعریف مکملکنک دیگر اشیایه اولدینی کبی حادثات اجتماعیه یده شامل اوله جقنی تقدیر و بیان ایتش اولیور ایدی .

«روح القوانين» نده هدف اتخاذ ایتدیکی مقصد اصلی انسانلرک فکرلرنده و محیطلرنده تأسیسات حقوقیه و قانونیه نك نصل تشکل ایتدیکی ارئه و بیان ایتک ایدی. بر آزصرک، قوندورسه «فکر بشرینک مناظر رقیاتی» نام اثرله رقیات بشریه نك حصول بولدینی نظام و اصولک تحریسنی درعهده ایتشیدی.

بواصول، حادثات و وقوعات اجتماعی نك تصادفی و کفی اولیوب بلکه اسباب و قوانین معنیه تابع اولدقارینی ارئه ایچون تشبث ایدیلرک ال ای بر طریق کشف و تحری ایدی. عین زمانده مقتصدلر عالم صنعت و تجارتده سرزده ظهور اولان وقایع و حادثاتک قوانین معنیه تابع اولدقارینی نشر و تعلیم ایدیور، وحتی بقوانینی کشف ایتدکارینی ده ادعا ایلورلر ایدی.

مع مافیه بو مختلف متفکرلر هر نه قدر حکمت اجتماعی نك مؤسس اولدینی قوانینک کشف و ادراکنه موصل اوله حق طریق احضار ایتشلر ایسه ده حیات اجتماعی نك قوانینی حقنده یک مبهم و مشوش مبادیدن بشقه بر شیئه واقف اوله مامشلر ایدی. فی الحقیقه بونلر علوم طبیعییه تحری حقیقت ایچون متخذ اصوله توفیقاً وقوعات اجتماعی نك کرک اسباب و کرک نتایج نك معین و غیر متحول رابطهلرله یکدیگرینه مر بوط اولدقارینی ایضاح و تعیین ایدم مامشلر ایدی. بونلرک نتیجه تدقیقاتی اوله رق یالکتر طبیعت انسانیه تدقیق و تفحص اوله رق اکا کوره بر طریق طبیعی چیزلش، و «اگر طبیعتله متفقاً حرکت ایتک و مقدراته طوغری یورومک» مطالب ایسه انسانیتک بو طریق تعقیب ایلسی لزومی سرد ابدلشیدی. فقط بونظریه جه او طریقدن انحراف امکائی ده موجود ایدی.

و فی الحقیقه ایضاح و تعیین ایچون صرف ذهن ایتک ایتدکری بعض

مؤسف حرکات و اهتزازات نتیجه سنده انسانیتک لایق قطع بو طریقندن انحراف ایتدیکی ظن و تخمین اولنیور ایدی؛ مثلاً اقتصاد بون ایچون فنک تعیین و اراءه ایدم جکیک صاعلام و حقیقی قواعد و تشکیلات اقتصادی وجود بولماشدر دنیله بیلور ایدی . عادتاً بو قواعد اقتصادی حقیقی اولمقدن زیاده خیالی شیلر ایدی ، چونکه انسانلر طرز حکومتلرینک تأثیراتیه و دوچار اولدقلری حقیقی برجهالت و عمالک نتیجه سی اوله رق بو قواعددن انحراف اتمکده ایدیلر . دنیله بیلور ایدی که تشکیلات و قواعد اقتصادی بی تخری و مطالعه دکل، نظری اوله رق تأسیس و افاده سی ایدیلور ، و بو صورتله اساسی افلاطون ایله آریستوتلک نظریاتندن عبارت اولان مطالعات و تفکر آه دوغروندن دوغرویه دکل، بالواسطه رجعت اولنیور ایدی .

یالکز اون طقوزنجی عصرک مبادیسنده ایلك اول سن سیمون ایله ودها صکره شا کردی اوکوست قونت ایله یکی برقابلیت فکریه وعلیه سرزده ظهور اولدی . سن سیمونک علوم اجتماعیه دأر اولان اک باشلی اثرلری ۱۸۱۳ ده انتشار ایدن « علم بشر و زرینه خاطرات » ، و « صنایع » (۱۸۱۶) و « مؤسسین صنایع حقنده کی خاطرات » (۱۸۱۹) و « اصول صنعت » (۱۸۲۱ — ۱۸۲۲) و « صنعتکارک اصول عقائدی » نام اثرلریله « اصلاحات اجتماعیه تطبیق ایدیلر جک احوال حیاتیه » آریدر .

اوکوست قونت « اصول تدریس فلسفه مثبتیه » نام اثرنده زماننده موجود اولان علوم و فنی اصول ترکیبی [*] ایله تدقیق و تحلیلی ایدرک

[*] عاوم و فنونک تخریسنده موجود اصوللردن ریسی اولان بواسول ترکیبی بیسطن مرکبه ، اجزا و افراددن کله ، اسباب و حادثاندن نتیجه ، مبادیدن غاییه انتقال ایتک اوزره پاییلان تدقیقات و تخریاندنر . بواسولک معکوسی اولان اصول تحلیلی ایسه برعکس عمومیده و کلمه موجود اولان افکار و اجزا و انسانی تعداد ، تفریق ، و بونملری یکدیگریله مقایسه اتمکدر .

بونلرك هېسنگ موضوع بختلری اولان وقوعات و حادثاتك روابط ضروريه ايله يكدیكرینه مربوط اولدقلرینى استخراج یعنی « ده ترمینیزم » دنیلان « اساس و اصول معینیت » ی وضع ایلدکن صکره طبیعتك بالجله موایلندنه کیمیات ریاضیه دن موایلد حیاتییه قدر مرعی و جاری اولان بواساسك موایلد اجتماعیة دهده جاری اولمق لازم کله جکئی استنتاج ایلشدر . بویکی فکر معینیتك انتشار و تعممنه مانع اولان افکار مخالفه فیلسوفی فکرندن چویر مامش والیوم بیله بواساس وقاعده یکی بروقه و حادثیه تطبیق و توسیع ایدیله جکی زمان بو افکار مخالفه تحدث ایتمکده ایسه ده هر وقت مغلوب اولدکمشدر . بر زمان اولدی که بواساس جمادات عالته بیله قبولده امتناع اولنیورایدی ؟ فقط اوراده قطعی بر صورتده تأسیس و تطبیق ایدلدی . ده صکره ذیروح و متفکر عالم حقنده ردوانکار اولندی ایسه ده اوراده ده الیوم اعتراضدن سالم بر صورتده جاریدر .

بناءً علیه بواساس وقاعده یی عالم اجتماعی به تطبیق لازم کلدیکی زمان تحدث ایدیه جک افکار باطله نك پک آز دوام ایدیه جکته امین اولمیدر . بوندن بشقه مادامکه قونت بشرک حیات دماغیه سی قوانین قطعی به تابع اولدنی حقیقت بدیهه سی - اولیه بر حقیقت که زمانمژده شک و شبهه دن قطعاً وارسته در - وضع و تأسیس ایدیور، یكدیكریله اتحاد ایتکلری زمان اشخاص و افرادك وجدانی آره سنده تعاطی اونان اعمال و عکس الاعمال عین ضرورت و قوانینه نیچون تابع اولسونلر ؟

ایشته بو نقطه نظر دن تدقیقاته کیریشیلنجه جمعیات بشریه به آرتق ایتیلدیکی کئی قابل تطرق و تحول بر ماده نظریله بالققدن، انسانلرك بونلری ایستدیکی کئی یوغوره بیلک اقتدارنی حائر اولدقلری ظنندن صرف نظر ایدیلور، فی مابعد بوهیئات اجتماعی آره سنده طبیعتك بزم تلقین ایتدیکی

بعض حقایق وجودینه ، و بحقایق ، بپتون اشای طبیعیہ کی ، الحقی
 کندیلرینی اداره ایدن قوانین طبیعیہ تأثیریلہ تحویل و تبدیلی امکانہ قانع
 اولق لازم کلیور . اقوامک تأسیسات اجتماعیلری ، حکمدارلرک ، حکومت
 مأمورلرینک ، واضع قانونلرک آز جوق صریح و معین آرزو و آمانہ
 کورہ تبدل ایدر دکل ، بلکہ بونلری مادہ میدانہ کتورن اسباب معینہک
 نتیجہ ضروریہ سی اولہرق وجود بولدینی حقیقی تظاہر ایدیور . تاریخک
 ہرہانکی بر ذورہ سندنہ بر قومک صورت تشکلی ، و بوزماندہ کی احوال
 مدنیہ سی معلوم اولنجہ ، بر جمک تشکلات جزؤ فردیہ سندن متولد خاصہ لر
 کی ، بویا شو صورتلہ بر طرز تشکلات سیاسیہ و اجتماعیہ مالکیتی لزومی
 محقق ایدر . ایشتہ اولوقت معین ، قطعی بر طاقم احوال قارشو سندنہ
 بولیلور ، و بحاللرک ماہیتی و اسباب تکنونی ایضاح و تعین ایدہ جک بر
 علمک لزوم و وجودی تظاہر ایدر . صرف نظری اولان بوعلم « سوسیولوژی »
 در . بوعلم دیگر علوم مثبتہ آرہ سندنہ حائر الدینی روابط و مناسباتی
 افادہ ایچون اوکوست قونت بونی اکثریا ، نکمت طبیعیہ اجتماعیہ »
 صورتیلہ افادہ ایلشد .

حیات اجتماعیہ بونقطہ نظر دن باقق ، یعنی حادثات اجتماعیہک
 بر قانونہ تبعاً وجودہ کلدیکنی تصدیق ایتک بر نوع قدر جبری بی
 تصدیق و قبول ایتکدر یولندہ اعتراضلر سرد ایدلدی . اگر سلسلہ
 وقوعات اجتماعیہ اوقدر متین و اوقدر مقاوم بر رابطہ ایلہ یکدیگریہ
 مربوط ایسہ بوندن انسانلرک بورابطہ بی تعدیلہ غیر مقتدر ، و بناء علیہ
 تاریخ حیاتلری اوزرنده اجرای تأثیر دن عاجز اولدقلری نتیجہ سی استنتاج
 ایدلزمی ؟ طبیعتک مولدات سارہ سندنہ مشہود اولان احوال و مثاللر
 تدقیق ایدیلہ جک اولورسہ بواعتراضک معناسزلنی تبین ایدر . بر وقت

اولدی که شمعی دیدیکمز کی فکر بشر عالم مادیکنک برقانونه تابع اولدیغنی
 احاطه ایدمه مامشدی . یالکنز اوزمانلرده می انسان اشیا و حادثاته اجرای
 تاثیر و حکم ایتشدیر ؟ شبهه سزدیر که سحر باز و کاهنلر کندیلرینی اجسامی
 یکدیگرینه قلب و استحالہ ایتدیرمکه مقتدر ظن ایدرلر ایدی ؛ فقط
 کندیلرینه اسناد ایتدکلری بواقدارک موهوم و مخیل اولدیغنی شمعی
 بیلوروز و اوکرنیوروز . بالعکس طبیعتک علوم مثبتیه سی تأسس ایتدکلن
 صکره (که بونلرده اصول معینیت اساس اتخاذا اوله رقی تأسس ایلشدیر)
 عالم کاشانده نه تحولات ایتقاع ایلدک ! مولودات و حادثات اجتماعیده ده
 حال عینی اوله جقدیر . دها دونه کلنجیه قدر حیات اجتماعیده هرشی
 کیفی ، تصادفی ظن اولنیور ؛ واضع قانونلر ویا حکمدارلر ، اسکی زمانک
 کیا کرانی کبی ، جمعیات بشریه یی آرزولرینه کوره تبدیل و تحویل ایتک ،
 برطرزدن دیکرینه انقلاب ایتدیرمک قدرتی حائر تخمین ایدیلورلردی .
 حقیقت حالده ایسه بو موهوم قوت و کرامتلر خیالدن بشقه برشی دکل
 ایدی ؛ وهنوز منتشر اولان بو ظنون باطله نه فبیع مناظرک حصول
 و تکوننه سبب اولمشدر ! بالعکس علم حکمت اجتماعی حقایق اجتماعیه
 قانونلرینی کشف و ظاهره اخراج ایدرک تکامل تاریخی یی ماضیدن دها
 عاقلانه و دور اندیشانه بر صورتده سوق و اداره ایتمکلکمزه خدمت
 ایدر ؛ چونکه بز طبیعت مادیه ویا معنویه یی ، آنلری اداره ایدن قوانینه
 توفیق حرکت ایتدکجه ، تبدیل و تغیر ایدمه یز . علم سیاستک ترقیات
 آیه سی علوم اجتماعیکنک ترقیانه تبعاً وقوعه کله جکدر . نصلکه مشاهدات
 و کشفیات تشریحیه و احوال حیاتیه علم طبک تکامل و ترقیسنه ؛ فن میخانیک
 ایله علوم طبیعی و کیمویه کنک ترقیسی قدرت و محصولات صنایع کنک تزیادینه
 خدمت ایلشدیر .

علوم و فنون اشیا و موجودات که لزوم و وجودی بزه اراده و تلقین
ایتمکله برابر عین زمانده بونلره حاکم و متصرف اولق و سائطی احضار
و تعلیم [۱] ایتمکده در .

حتی قوت اثبات ایدیورکه بوتون حادثات طبیعیه آراسنده وقایع و حادثات
اجتماعیه که قاریشیمی اولدق لری ایچون که زیاده قابل تطرق ، تحولات
و تغییراته معروضدر . بناءً علیه حکمت اجتماعیه انسانه اصلا بر وضعیت
توقیفیه و محافظه کارانه توحیه و تکلیف ایتمز ؛ بالعکس ساحه فعالیتیزی
توسیع ایدر . بزنی یالکز انسانک و جمعیتلرک عادات و اخلاقی ، طبایع
و حکایات و عنعنات قدیمه سنی ، تشکلات دماغیه سنی نظراعتباره آلمان طرز
تشکیل و اجتماعی ایستدبکمز کی تحویل ایده بیلیمک اعتقادندن متولد
معناسمز و ملاحظه سز تشبثاته قیام ایتمکدن منع ایدر .

لکن بو اصول و قواعد نه قدر اساسلی اولورسه اولسون حکمت
اجتماعیه بی تشکیل و تأسیسه کافی دکلددر . یکی بر عله اساس اوله بیامک
ایچون تدقیق و محاکمه سنی در عهده ابتدییکی ماده ک دیگر علومک دائره مباحثندن
خارج اولسی اقتضا ایدر . بناءً علیه وهله اولاده ظن اولنورکه حکمت
اجتماعیه علم احوال روحندن (پسیقولوژی) انفکاک و افتراق ایتمز . بو

[۱] حکمت اجتماعیه ده معینیتک اراده اختیاریه ايله غیر قابل تألیف اولدینی
ادعای سرد ایدلش ابدیه ده اگر فی الحقیقه سربستی و اراده ک موجودتی معین
بر قانونک عدمنه متوقف ایه بو اساس یالکز علوم اجتماعیه ده دکل ، بلکه بالعموم
علوم و فنونده غیر قابل اتمام بر مانعه اولق لازم کلدور ؛ چونکه انسانک اختیار
و ارادتی بر طاقم حرکات خارجیه به مربوط اولدینی ایچون اصول معینیت حادثاتی
داخل اولدینی کی خارجاً دخی ایضاح ایدیلدیه ک بر معما حاله ارجاع ایدر .
مع مایه راده اختیار به طرفدارانی میاننده بیه هیچ رکیمسه علوم طبیعیه و حکیمیه ده
بو اصولک موجودیتی جای اعتراض بوله ماز . حکمت اجتماعیه حقنده حال نه ایچون
پیشقه دزلو اولسون ؟

نظریه وادعا بالخاصه موسیو تارد طرفندن سرد اولنمشدر . دنیایورکه :
 جیت بشریه کندی تشکیل ایدن افراددن خارج دکلدر؛ افراد ، جمعیتک
 ماهیت و حقیقتی تشکیل ایدر . بناءً علیه جمعیات بشریه نك احوالندن
 بحث ایدن حکمت اجتماعی افراد و اشخاصك احوالندن بحث ایدن علم
 احوال روحدن نصل تفریق اولنه بیلجکدر ؟

بو صورتله تدقیق و محاکمه ایدیله جك اولورسه علم مبحث حیات دخی
 حکمت طبیعییه ایله کیانك بر فصلندن بشقه برشی اولماق لازم کلیر . چونکه
 حیرات حیاتییه دخی منحصراً علوم حکمیه و کیویونه نك دائرة مباحتی
 داخلنده اولان قاربون ، آزوت .. ذره لرندن مرکبدر . فقط بو طرز
 تلقی و محاکمه برکک اکثریا کندی ترکیب ایدن اقسامك هر برندن بسبتون
 فرقی خاصه لری حائر اوله بیلجکنی اونو تمق دیگدر . واقعا حیرات
 حیاتییه ده مواد معدنیه دن بشقه برشی بوق ایسه ده بومواد معدنیه بوراده
 اوله بر صورتله اتحاد ایدیورکه بشقه بر صورتله اتحاد و ترکیب لرندن بسبتون
 بشقه و افعال حیاتییه صالح (یعنی تغدی و تولد خواصنی حائر) بر طاقم
 اوصاف و خصائص اظهار ایدیورلر ؛ و بناءً علیه بونلر صورت ترکیب
 و اتحاد لریله حقیقت حیاتییه یی تشکیل و علم مبحث حیاتك دائرة مطالعاتی
 ترکیب ایدیورلر . بونك کی اشخاص و افرادك قلب و وجدانی ده بر صورت
 دائم و ثابته ده اتحاد ابتدکی زمان ، آره لرنده تعاطی ایده جکلری روابط
 و مناسبات حسبله ، هر بری منفرد و یکدیگرندن آیری اوله رق یا شاملری
 حالنده تشکیل ایده جکلری ساحه حیاتییه دن بسبتون بشقه بر طرز حیات
 ارانه و اظهار ایدرلر ؛ بو طرز حیات ، حیات اجتماعیه در . حیات اجتماعیه
 اولمه یدی تأسیسات و اعتقادات مذهبییه ، تشکیلات سیاسییه ، حقوقیه ،
 اخلاقیه و اقتصادیه و الحاصل مدنی ترکیب ایدن بالجمله احوال و مؤثراتك

ہیج بری موجود اولماز ایدی .

فی الحقیقہ مدنیت یالکز عین رجحیت بشریہ نك افرادی آرہ سنده دکل ، بلکہ یکدیگر بلہ مناسباتدہ بولنان مختلف جمعیات بشریہ آرہ سنده اشتراك افعال و حرکاتی ایجاب ایتدیرر . فضلہ اولہرق برنسل طرفدن استحصاال اولنان نتائج دیگر نسلہ انتقال ایتدیکجہ و بونسل اخیرك استحصاال ایدہ جکی نتیجہ منضم اولمدجہ مدنیت ممکن و متصور ارلہ ماز . فقط بونك ایچون دہ بطون وانسال متوالیہ سی کھولتہ ایریشدیکجہ یکدیگر نندن افتراق ایتیموب بلکہ صیقی صیقی بہ تماسدہ یعنی بر صورت دائمہ دہ یکدیگر بلہ مشارك بولنقدہ بردوام اولملری اقتضا ایدر . ایشته بر چوق شیلر و حاللرکہ بونلرک مجتمعا وجودی انجق جمعیات و اشتراکات انسانیه نك موجودیتہ تابع و بواشتراک لک طرز جریانہ و صورت تأسس و تشکالیرینہ کورہ متبدل و متحولدر . بواشیا واحوالک صورت حل و ایضا حلری اشخاص و افرادک دکل ، بلکہ جمعیاتک طبیعت و مامیتلرنده موجود اولدینی ایچون [۱] بواحوال شخصک علم احوال روحیہ سیلہ مناسبتدہ بولنقلہ برابر آندن بو . زن فرقلی یکی بر علمک اساس مباحثی تشکیل ایدر : بوعلم ، علم حکمت اجتماعیہ در .

اوکوست قونت بوایکی اصول و اساسی یالکز نظری اولہرق وضع و تأسیس ایتمکلہ اکتفا ایتیموب بونلری تطبیق ایتیمکی تصور ایتمش وایلک دفعہ اولمق اوزرہ بر حکمت اجتماعیہ قلہ آلمقہ تشبث ایلشدیر . « اصول فلسفہ مثبتہ درسلی » نام کتابنک اوچ صوکنجی جلدلرینی ایشته بونلرہ

[۱] شہہ سزددرکہ جمعیات بشریہ نك طبیعت و مامیتی قسما علی العموم طبیعت بشریہ بہ مربوطدر . لکن افعال و حادثات اجتماعیہ نك دوعرودن دوعریہ و بلا واسطہ صورت حل و ایضاحی جمیعت بشریہ نك مامیتہ تابعدر ، چونکہ عکس حالہ حیات اجتماعیہ انسانیک اوصاف و خصائص ذاتیہ و شخصیہ سندن انفکاک و افتراق ایتز ایدی .

حصص و تخصیص ایتشدره. او مفصل کتابدن بویوک و چوق برشی قالمیشدره. زمانک معلومات تاریخیه و بالخاصه اتنوگرافییه سی حالت ابتدائییه بولندیی ایچون مؤلف استنتاجانه کافی درجه ده بر اساس احضار ایده مایشدر. بوندن ماعداء ایلروده کوره جگمز کی، قونت یکی علك ارئه و اظهار ایتدیکی مسائل متعدده به اهمیت ویرمیشیدی: حکمت اجتماعی بونون علوم کی محتوی اولدینی مسائل آری آری تدقیق و محاکمه ایدیلرک انجق تدریجی بر صورتده حل و تأسیس ایدیلر بیلورکن بومسئلك هپنی بردن تدقیق و حل ایتک ایسته میشیدی. لکن وضع و تأسیس ایتدیکی فکر پک اهمیتلی ایدی؛ و اصول فلسفه متبته مؤسسندن صکره پارچا اولدی.

بو علم جدید ایلک اول هر برت سپنسر طرفندن تکرار تدقیق ایدلدی. دها صکره لریده بویوک اوتوز سنه طرفنده همان هر مملکتده و بالخاصه فرانسه ده بر آلائی متفکرین طرفندن بومسائل موضوع بحث ایدلدی. حکمت اجتماعی ایوم حالت ابتدائییه دن قورتولمشدر؛ استناد ایتدیکی وایلک اول بر طرز فلسفی ولسانیده، موضوع بحث ایدیلان اساس و قواعدی و قوعات ایلر تاید ایتشدر. بوعلم سایه سنده آرتق محقق ایدیلورک و قوعات اجتماعیه هیچ بروقت تصادفی و کبی دکلد. حکمت اجتماعی علمی بوجهی قطعاً فرض و بیان ایدیلور. وفی الحقیقه حکمت اجتماعی مختصص لر ارائه واثبات ایدیلورلرک بعض تشکیلات اخلاقیه و عدلیه و بعض اعتقادات مذهبییه شرائط اجتماعیه لر یکندیگرییه مساوی اولان مملکتلرده، بر برینک عینی مناظری ارائه ایتکده در. حتی اونقطه یقدر ارائه واثبات ایدیلر بیلشدرک بر طاقم عادات اقوام، یکندی کردن پک اوزاق و آره لرنده هیچ بواسطه اتصال اولمان مملکتلرده بیلر، فقراته و ارنجه ییه قدو، بر برینه

بکزمه مکده در . بوشایان دقت مشاهبت موالید اجتماعیه نکرده . معینیت اشیا
قانون عمومیسندن آزاده اولدیغنی اراء ایدر اک بارلاق مثالری تشکیل
ایدور .

۴

حکمت اجتماعیه تقسیمانی

علوم اجتماعیه خصوصیه

اگر حکمت اجتماعیه بر علم واحدایسه چوق مسائلی و بناء علیه برطاقم
علوم خصوصیه بی احتوا اتمی طبعیدر . ائمدی علمک جسدینی تشکیل
ایدن بو علوم و فنونک نه اولدقلرینی تدقیق ایدلم :

قوت بیله زمانده حکمت اجتماعیه بی تقسیم لزومنی حس ایتش ،
و بو علمده ایکی قسم ، فن احصای اجتماعی ایله فن مبحث الحركات اجتماعي
ناميله ایکی . قسم بولشیدی . فن احصا و یا ایستانتستیق جمعیات بشریه بی
مراحل متعاقبه لرنده بر زمان مفروضه ثابت فرض و تصور ایدرک بو جمعیتلرک
قانون موازنه لرینی کشف و تحری ایدر . ازمان عاقبه ده اشخاص ایله
جمعیتی تشکیل ایدن هیئات مجتمعه رابطه اجتماعیه بی حصوله کتورن برطاقم
روابط ایله بر برلریله اتحاد ایتش و عین برمدینک مختلف صفحه لرنده بونلر
معین و مختلف صور اشتراک ایله یکدیگرینه استناد ایلش بولورلر .
بوصورثله مثلا حائر اولدقلری علمک شو درجه سنه کوره دیانتک ،
اخلاقک ، صنعتک ... شو درجه سنده بولغلری لازم کلور . ایستانتستیق
پوررابط اتحادک و او مناسبات اشتراکیه نک نلردن عبارت اولدیغنی تعیین
واظه ساره خادمدر . دینامیک و یا مبحث الحركات اجتماعیه ایسه بالعکس
جمعیات بشریه بی طریق تکامللرنده تعقیب ایدرک بونلرک قوانین

تکاملی تهری ایلر . لکن ایستایستیک موضوع بحثی ، تعریفندنده
 آکلاشیله جنی اوزره ، قونتك نقطه نظرینه کوره او قدر معین دکلدر :
 بناءً علیه « فلسفه » کتابنده بر قاج صحیفه دن فضله بر محل اشغال اتمامش ،
 بوتون موقع واهیت « فن مجت الحركات » ویرلمشدر . ایمی مجت
 الحر کاتک اشتغال ایده جکی مسئله یالکز بر در : قونته کوره ، تکامل
 تدریجی یی یالکز عین بر قانون احضار ایدرکه اوده مشهور ادوار ثلثه
 قانونیدر [۱] . بوقانونی آرامق : ایشته مجت حرکات اجتماعیة نك مشغله
 یکانه سی ! بونقطه نظر دن باقیلنجه حکمت اجتماعیة بر نك مسئله یی ارجاع
 اولنور ، اوصورتله که بومسئله یکانه حل ایدلیدیکی وقت — وقونت
 بومسئله نك حل قطعینسی استحصال ایده بیلدیکنی ظن ایدیور ایدی — بر
 علم تأسس اتمش بولنه جقدر . حالبوکه علوم مثبتة نك بر ماهیتی ده هیچ بر
 وقت اتمام ایدیلهمامش اولمسیدر . موضوع بحث اولان حقایق پک
 کثرتلی وقاریشیق اولدینی ایچون هیچ بر وقت تامایله معلوم اوله ماز .
 اکر حکمت اجتماعیة علوم مثبتة نك ایسه یالکز بر نك مسئله نك حلندن
 عبارت اوله میه جفته ، وبالمکس حیات اجتماعیة نك مناظر مختلفه سنه تطابق
 ایتک اوزره بر ملاقم مختلف اقسام وعلومدن مرکب اولدیقه . قانع
 اولمق لازم کلور .

فی الحقیقه نه قدر متنوع و مختلف افعال اجتماعیة وار ایسه او قدر شعبات
 حکمت اجتماعیة و او قدر قنون خصوصیه اجتماعیة واردر . بناءً علیه
 وقوعات وحادثات اجتماعیة نك مرتب ومنتظم بر صورتده تصنیفی ناهنگام
 اوله جفتدن بوراده او وجهله موضوع بحث ایدلمیه جک ایسه ده باشلی
 [۱] بوقانون موجبجه انسانیت یکدیگرینی متعاقباً اوج دورده دن یکمیش ویکمک
 مجبوریتنده بولمشددر : بواوج دورده ایسه دور اعتقادی ، دور حکمت اعتقادیة
 Métaphysique ایله علوم مثبتة دور یدر .

اقسامنک تعیین و بیانی ممکندر .

ایلك اول جمعیت بشریه شکل و منظرهٔ خارجیه سی نقطهٔ نظرندن
تدقیق ایدمک لازمدر . جمعیه بو زاویه دن نظر ایدلیدیکی زمان مختلف
کثافتده اهالی ایله مسکون وبواهلینک سطح ارضده مختلف صورتلرله
توزیع ایدلش ، بعضیسنک کویلرده منتشر ، برقسمنکده شهرلرده
منکائف و مجتمع اولدینی والنخ کوریلور . اهالی و اقوام آز چوق
واسع بر ساحه اشغال ایدر ، دکزلره ویا اقوام مجاوریه نظراً مختلف
وضعیتلر اخذ ایدر ؛ اراضی ، بحاری ، میاهی ، طرق ووسائط اتصالی
محنوی اولوب اولماسینه کوره سکنهٔ مملکت یکدیگریله مناسبات صمیمیه
بولنور ، ویا روابط اتحادیه لری سیرک اولور . بو اراضینک مساحه سی ،
تشکلات طبعیه سی ، سطحنده متحرک اولان اقوامک صورت ترکیب وتشکلی
بالطبع حیات اجتماعیه نکه اسباب مهمه سنی تشکیل ایدر ؛ بونلر حیات
اجتماعیه نکه اسباب توصیفیه سنی تشکیل ایتدکلی کی ، حیات ماده
شخص وفردحقنده حامل اولدینی دماغنک ترکیب . شریحه سینه کوره نصل
تحول ایدر ایسه کذلک حادثات مشترکهٔ عمومیه دخی اوصاف میزهٔ اجتماعیه
کوره تبدل وتحول ایدر . بناء علیه تشریحه مقابل اولق اوزره علوم اجتماعیه ده
دخی بر بحث مخصوص اولق لازم کلور ؛ ومادامکه بو علمک موضوع
بحثی شکل خارجی ومادی اجتماعیدر ، بزبوکا فن اشکال اجتماعی اطلاق
ایده جکز . فن اشکال اجتماعی تحلیل توصیفی ایله اکتفا ایتمایلیدر ؛
بلکه ایضاح وتعیین ایله ده اشتغال ایتمیلیدر . بوفن اقوامک بر نقطه دن زیاده
دیگر بر نقطه ده تکوم وتکائف ایتملرینک ، بر قومک اساساً شهرلی ویا اساساً
کویلی اولسنک اسبابی ، بویوک شهرلرک تشکله خدمت ویا مانعت ایدن
احوال وخصوصیات والنخ تحری ایتمکه مکلفدر . کورولویورکه بوفن

خصوصیتك ده حل ایده جکی مسائل متعدد در [*] . لکن حیات مشترکك اوصاف ممیزه سنك یانی باشند اوحیات مشترکك و اجتماعیك کندوسی واردره بوراده ده کائناتك علوم سائر سنده مشاهد اولان فروق و اختلافات مشابه فرقلر مشهود اولور . مثلاً معادلک صورت تشکلی تدقیق ایدن علم کیانك یانی باشند موضوع بحثی بوضوئله متشکل اولان اجسامك معروض اولدینی هر نوع حادثاتی تدقیق و مطالعه ایدن علم حکمت طبیعیه واردر . علم حیاته علم تشریح (که علم اشکال ده تسمیه اولور) مخلوقات ذی حیاتك ینیه سنی ، انسجه سنك ، اعضا سنك صورت تشکلی تدقیق ایتدیکی صره ده فن منافع الاعضا دخی بوانسجه سنك ، بواعضا سنك وظیفه سنی تدقیق و مطالعه ایلر . بونک کبی ، فن اشکال اجتماعینك یانی باشند جمعیات بشریه نك تجلیات حیاتیه سنی تدقیق ایلان محث حادثات اجتماعیه موجوددر .

لکن محث حادثات اجتماعیه دخی مرکب وقاریشقدرد و دیگر بر چوق خصوصی فئری احتوا ایدر ؛ چونکه افعال و حادثات اجتماعیه صورت تکونی جهندن پک متوعدر .

ایلك اول معتقدات ، اجرا آت و تأسیسات دینه واردر . فی الحقیقه دین اجتماعی برشیدر . اعتقادات ، هر وقت بر هیئت مجتمعه عائد و بوهیئت مجتمعه افرادی ایچون مجبوری الاتباع برسلسله دن عبارت اولمشدر . آیین و عبادتله حقنده دخی حال عین صورتده جازیدر . بناء علیه دین و مذهب تدقیقاتی دخی حکمت اجتماعیه داخل اولور . بتدقیقات « حکمت اجتماعی دینه » نك موضوع مباحثی تشکیل ایدر .

افکار اخلاقیه و عادات دخی یوقاروده کیلردن فرقلی بر قسم تشکیل

[۵] آلمانلرک « آنتروپوزهوغرافی » یعنی جغرافیای انسانی تسمیه ایتدکری علم ، بوفن اشکال اجتماعی دیمک اولور .

ایدر . قواعد اخلاقیہ نك دخی بوقیل حادثات اجتماعیه دن اولدقلری اثبات ایدلشددر ؛ بونلر « حکمت اجتماعیه اخلاقیہ » نك مباحثنی تشکیل ایدرلر .

تأسیسات حقوقیه وعدلیه نك شکل وطرز اجتماعیسنی اثبات واتیانہ حاجت یوقدره بونلر « حکمت اجتماعیه حقوقیه » ده تدقیق اولنورلر . مع مافیہ بوتدقیقات علم اجتماعی اخلاق ایلہ صیقی صیقیه مناسبدهدر ؛ چونکه فکر اخلاقی عدل وحقك روحیدر ؛ برقانون تحتده مندج اولان فضائل وکالات اخلاقیہ سایه سنده وصریح ومعین افاده لرله تأمین نفوذ ایدر .

بر جمعیتك طریق تکاملنی تعیین ایدن وسائط واسبابدن اك صونجیسی ده تأسیسات واحوال اقتصادیه در : استحصال وتزید ثروته (اورتاخیلق ، یاریخیلق ، اصناف ، کدیک اصوللری ، صنعتکاران جمعیتی ، قوتو پراتیف اصولی ، فابریقه ده ، دستکاهده ، خانه لرده استحصال واعمال معمولات مسائلی وسائرہ کی) ، مبادلاته (مؤسسات تجاریه ، پارشولر ، بورسلر وسائرہ) ، توزیع وانقسام ثروته (ایراد ، فائض ، ابرت وسائرہ) متعلق مسائله « حکمت اجتماعیه اقتصادیه » نك موضوع مباحثنی تشکیل ایدر .

حکمت اجتماعیه نك باشلی شعبات واقسامی بونلردر . مع مافیہ اقسامنك بونلردن عبارت وبونلره محصر اولسی لازم کلز . مثلاً پك چوق نقطه لردن شرائط عضویتہ مربوط اولان لسان ده بر حادثه اجتماعیه در ؛ چونکه بوده آنکله موسوم اولان بر هیئت مجتمعه نك اثر ضعیدر . حتی لسان عمومیتله جمعیتلرک سیما وشکللرینك اك زیاده شایان دقت عناصرندن معدوددر ، وقرابت لسانیه نك قرابت قومیه بی تأسیس ایچون بروسینه وسبب اتخاذ ایدلمسی معناسز دکلددر . بناء علیه لسانك ده اجتماعیات نقطه

نظر نیدن تدقیقی لزومی حس اولئش حتی بو تدقیقاته باشلامشدر .
 موسیو « مہیہ » اسمندہ بر فرانسز بو خصوصده یک مهم تدقیقات
 و تبعاتده بولندیفی کی بالخاصہ « سالنامہ اجتماعی » نک طقوزنجی جلدندہ
 منتشر « کلملر فصل تبدیل معنا ایدر ؟ » عنوانلی مقالہسی جدأ شایان
 دقتدر .

فن بدایع حقندہ ده عین مطالعات وازددر . چونکہ ہر صنعتکار
 (شاعر ، خطیب ، رسام ، ہیکل تراش) وجودہ کتیردیکی اثرلرده کندینہ
 مختص بر ایزر براقیرکہ عین بر محیط اجتماعی داخلندہ و بر زماندہ تولد
 ایدن بو ایزلر بو اثرلرک عائد اولدینفی ہیئات اجتماعیہ نک مشرب و مشواری
 ایلہ یک صیقی روابط ایلہ مرتبطددر .

واقعا بو حادثات اجتماعیہ چوقدنبری متشکل اولان مؤسسات
 و متفکرین طرفندن تدقیق و تتبع ایدلمشدر ؛ بالخاصہ حادثات اقتصادیہ
 « علم اقتصاد » دنیلان علم ایچون ساحۂ تحری و تحلیل اولمش ،
 یک چوق نظریات و قوانینک وضع و تاسیسنہ سبب اولمشدر ؛ فقط
 یوقارودہده دیدیکمز کی ، علم اقتصاد صنعت ایلہ علم آرمہ سندنہ متوسط بر
 موقعدہ بولمق اوزرہ ملز بر حالده قالمشدر ؛ حیات صنایعہ نک شمدی نہ حالده
 بولندیفی ، و وقتیلہ فصل اولدیفی تدقیق و تتبع ایتکدن ، بو بابدہ کی
 قانونلری کشف و تحری ایتکدن زیادہ فصل اولمق لازم کلدیکنی تحری ایلہ
 مشغولدر . [۰] اقتصادیون ، حقایق اقتصادیہ نک نظر مدققہ حقایق حکمیہ
 کی نظامری ، عین احتیاجات و لزومہ تابع اولمسی و بناء علیہ بو علمی اصلاح
 [۰] بو ملاحظاتی عموم مقتصدہ لرہ تشمیل ایتک بزجہ دوغر و اولہ میہ جفی
 سکی اقتصادک باشلی باشنہ بر علم اولمادیفی ده قبول ایدہ میز .

و اکاله تشبیه ایتزدن اول نظری اوله رق تاسیس ایتک احتیاج و خسی
پک مهم بر صورتده تقدیر ایدیورلر .

فضله اوله رق اقتصاد یون بحث ایتدکاری حادثات و مسائلی مستقل بر
کل کی ، کندی کندینه توضیح ایدر کی ، تدقیق ایدرلر . حالبوکه حقیقت
حالده وظائف اقتصادی دیگر وظائف اشتراکیه ایله مرتبط وظائف
و مسائلی اجتماعیه دندر ؛ و وظائف اشتراکیه دن مجرید ایدلنجه عمیق بر
اغلاق و ابهامه دوچار اوله رق توضیح ایده مز ، آکلاشیله ماز بر حاله
کلیر . عمله نك اجرتی یا لکز عرض ایله طلب آره سنده کی نسبته دکل ،
بلکه بعض قابلیات اخلاقیه ده تابعدر ؛ بر فرد انسانینک طلب و یا
استحصال ایده جکنی تصور ایتدی کمز رفاهک حد اصغر یسنه کوره ،
تعبیر آخرله او استحصاله قارشی حاصل ایتدی کمز فکره کوره نزل و یا ترفع
ایدر . بو خصوصده دها پک چوق مثاللر ایراد اولنه بیلور . علم اقتصاد
حکمت اجتماعیه نك بر فرعی اولمله بالطبع تفرددن قور تولمش و معینیت
علیه و فیه فکرینه ده ازیاده داخل اولمش اولور . الحاصل علم اقتصاد علوم
اجتماعیه میاننده اخذ موقع ایتمکله یا لکز شکل ظاهرینی تبدیل ایله
اکتفا ایتمه رله بلکه کندی جانا دیران فکر و تعقیب ایتدیکی مسالکده
تحول ایده جکدر .

بو تحلیل لادن تین ایدررکه حکمت اجتماعیه نك ساده لشمسی و قوننتک
تصوری وجهله ، یا لکز برتک مسئله نك حلندن عبارت قالسی پک مهمدر .
بوگون بر حکمت اجتماعیه متخصصی ایچون بو علمک قاموس محیطی احاطه
ایتمی امکانی مفقوددر ؛ هر عالم عمومیت اعتبار ایله حکمت اجتماعیه حقده
بر فکر استحصالی ایله اکتفا ایتک ایسته مزسه بو مسائل اجتماعیه نك بر
نوع و ترتیبینه حصر تدقیقات ایتسی الزمدر .

حکمت اجتماعیه نك تقرير و تأسیسی ایچون بوقیل مطالعات عمومیہ نك نفع وفائدہ سی انکار اولنه مازسده مسائل وفنون خصوصیه اجتماعیه نك عهد قریبده یکدیگرندن افتراقه مجبوریت درکاردر . بوفاده دن مقصد بوتون بومباحث خصوصیه اجتماعیه دن استتاج اولنه جق نتایجی جمع وتلفیقه حصر مسامی ایدہ جک بر علم مرکبک لزومسرلغی بیان دکلدرد . وقوعات وحادثات اجتماعیه نك انواع وصنوف مختلفه سی یکدیگرندن نه قدر متفرق اولورسه اولسون بونلرک هپسده عین جنسدندر ؛ بناءً علیه بوجنسک وحدتی وارتاباطی تشکیل ایدن ، حادثه اجتماعیه نك کنه وماهیتی برصورت عمومیہ ده تعیین وفاده ایلان شیئک نه اولدیغی تحری وتبع الزم اولوب بونلرک کافه سی اداره ایدن برقانون عمومی اولسه بیله علوم وفنون خصوصیه اجتماعیه بوقانونک اشکال وصور مختلفه سندن بشقه برشی دکلدرد . ایشه حکمت اجتماعیه عمومیہ نك موضوع مباحثی بونلردرد . نیتہ کیم عالم عمومی حیاتک هدف مقصدی حیاتک اک عمومی اوصاف وقوانینی کشف وتحریردر . بوقیل مباحث عمومیہ علك قسم فلسفیسیدرد . لکن ترکیک قیمت واهمیتی بوندن تولد ایدہ جک تحلیلات وتدقیقات قیمتہ تابع اولدیغندن بوتدقیقات تحلیلیه نك ترقی واستکمالی حکمت اجتماعیه نك وظیفه مهمه سی تشکیل ایدرد .

خلاصه : جدول آتی حکمت اجتماعیه نك تقسیمات ویکدیگرینه

مناسبتی ایضاح ایدرد :

تشکیلات اجتماعیه لرنده کی مناسباتی ایله برابر اقوامک اساسی جغرافیایرنک تدقیقی	} مبحث اشکال اجتماعیه
سکنه نك مقداری ، کثافتی ، ارض اوزرنده صورت توزعی	
نقطه نظرندن تدقیقات	

حکمت اجتماعیه دینیه	}	مبحث حادثات اجتماعیه
اخلاقیه		
حقوقیه و عدلیه		
اقتصادیه		
لسانیه		
بداییه		

علم حکمت اجتماعیه عمومیه

حکمت اجتماعیه نك اصول تجربیه

حکمت اجتماعیه نك ساحه حدودی تعیین و تقسیمات تالیه سنی ارايه
ایتدکن صکره بو علمده اك زیاده مستعمل اولان اصول تجربیه اساسلری
تعیین ایده لم .

حکمت اجتماعیه نك باشلی مسائلی برمملکتده ویا برزمانده موجود
اولان تأسیسات سیاسیه ، حقوقیه ، اخلاقیه ، اقتصادیه ، دینیه ،
مذهبییه .. الخ نك نه صورتله تشکل ایتدیکنی ، هانکی اسباب تحتده وجود
بولدیغنی ، هانکی غایه نافعیه متوجه اولدیغنی تحریدن عبارتدر . علم
تاریخ تطبیقی و قیاسی ، تعیین ایده جکمز صورتله تلقی ایدلدیکی حالده ،
حکمت اجتماعیه نك بوقیل مسائلی حل ایچون استعمال ایلدیجکی یکانه
سلاحدر .

فی الحقیقه برزمانه کی ویا برمحله کی تأسیساتی اکلامق ایچون بونك
نهدن یابلدیغنی اوکرنك قطعاً الزمدره . بو مرکب برکدرکه برطاقم اقسامه
منقسمدر : بو اقسامی اوکرنك ، بونلرك هر برینك وظیفه سنی واتحاد
ایتدکری زمان اکتساب ایتدکری طرزی تحری وایضاح ایتك
مقتضیدر . بونلری کشف و ظاهره اخراج ایچون او تأسیساتی تشکل تام

وجدیدى ايله تدقیق کافی دکلدر . چونکه بز بونلره آلیشیق اولدیلغمز ایچون بزه احتمال پک ساده کورینور . هر حالده بونلرک هیچ بریسی کندینی ترکیب ایدن مواد اصالیه نك و تقرعاتک نره دن باشلامش و نره ده منتهی اولمش اولدیفنی باشلی باشنه بیلدیردمنز . بونلری بر برندن بر صورت ظاهرده تفریق ایده جک خط حدود یوقدر . فصلکه بر مخلوق ذی حیاتک مرکب اولدینی انسجه بی ، جاداتک متشکل اولدینی اجزاء فردیه بی چپلاق کوزله رؤیت و تفریق محالدر .

بونلری ظاهره اخراج ایچون بر آلت تحلیلله احتیاج واردر . اجتماعیه انده بووظیفه بی ایضا ایدن ایسه تاریخدر . فی الحقیقه بر اثر ومؤسسه تدقیق ایدیلورسه کوریلورکه تدریجاً و ذره ذره تشکل ایتشدن ؛ آتی ترکیب ایدن اقسام بر برندن صکره تولد ایتمش و متعاقباً بر برلینه انضمام ایتلشدن ؛ بناء علیه بونلری ترکیب ایدن موادک تحلیلی و افتراقی حالنده بالطبع تکنون ایده جک اولان اجزا و عناصر مختلفه نك صورت نشأتی و خلقتی ازمنه مختلفه ده یعنی انوار تاریخیه سنده تعقیب ایتک کفایت ایدر . ایشته اولوقت نظر مدققدن تشکل و ترکیب ایتدکلری ترتیب صرهمسی ايله بر برینی متعاقب اثبات وجود ایدر . صورت ظاهره بیه نظر اصول قرابت قدر ساده برشی یوق ایسه ده تاریخ بونک فوق العاده قاریشیق و مرکب اسباب و شرائطه تابع اولدیفنی کوستریور : لاب قرابت فکری شبهه سز بومیانده داخل ایسه ده بوندن ده پک چوق فضله شیلرده داخلدر ، چونکه بعض عروق واقوام کوریورزکه اوراده لاب قرابت بروظیفه و اهمیت تالیله اکتساب ایدر ؛ قرابت پدرانه و قرابت مادرانه و صفاً مختلف شیلر اولوب بستیون آری و بناء علیه لازم التدقیق بر چسوق اسبابک تحت تأثیرنده قالورلر . و تاریخده اویله عرق نمونه لری کوریورزکه یالکز بوایکى نوع قرابتک بری

دیگرینک عدمه مقارن رحالده اراءه موجودیت ایتشدرد. خلاصه تاریخ
حقایق اجتماعیه خصوصنده میقرو سقوبک حقایق حکمیه ده ایفا ایتدیکی
وظیفه یی ایفا ایدر .

بوندن ماعدا یالکز تاریخدورکه حادثات اجتماعیه یی ایضاح ایدر .
فی الحقیقه بر حال اجتماعی یی ایضاح ایتک بونی تشکیل ایدن عناصر واجزاء
مختلفه یی نظر اعتباره آلق ، بونلرک اسباب و صورت موجودیتلری اراءه
ایتمک دیمکدر . لکن بواسبابی اجرای فعل و تاثیر ایتدکلری یعنی تدقیق
مطلوب اولان وقوعاتی تولید ایدن ، زمانه طوغری کری دونمدن تحری
وظاهره اخراج فصل ممکن اولور ؟ چونکه یالکز اوزمانده بونلرک
صورت تأثیری و تولید ایتدکلری نتایج معلوم اوله ییلور . حالبوکه اوزمان
بزدن پک کریده قالمشدر . بو اجزا و عناصرک هر برینک فصل تولد
ایتدیکنی اوکرتمک ایچون یکانه واسطه بونی تولد ایتدیکی آنده تحت
تدقیق و مشاهدیه آلق و بونک تاریخ خلقت و تکویننده حاضر بولمقدرد .
بو آن خلقت و حدوث ماضیه و قوعبولدینی ایچون بالطبع الحق تاریخ
واسطه سیله معلوم اوله ییلور ، مثلاً الیوم قرابت تضاعف ایتمش ، والد
جهتدن اولدینی قدر پدر جهتدن تشعب ایتمش بولنیور . بوتشکلات
معینه سنی اوکرتمک ایچون ایلک اول بو قرابت اساساً و یا مختصراً رحمی
اولدینی صردلرده جمعیات بشریه تحت تدقیق و مشاهدیه آلتوب
بوکا سببیت ویرن خصوصات تتبع اولنور ؛ دها صوکره قرابت عصیه ایله
تشکیل ایدن اقوام تتبع ابانور ؛ ونهایت قرابت عصیه ظهور ایتدیکی
زمان قرابت رحمیه ایکنجی درجه ده قاله جفتدن هریکی قرابتک ظهور
ایتمک باشلادینی مدنیتلر کوز اوکنه آلهرق بوایکی جهت قرابتده
مساوات تعیین ایدن احوال و شرائطک کشف و اخراجنه غیرت اولنور .

ایشته بوصورتله مسائل اجتماعی ماضینک مختلف قدمه لرنده عادتاً صره لایر، و بونلری بوصورتله وضع و تألیف و تاریخ ظهورلری اولان محیط تاریخی به ارجاع ایله رک حللری ممکن اولور .

بویضاحاته کوره حکمت اجتماعیة نک قسم اکثریسی بر طرز و صورت خصوصیه ده محاکمه ای دیلان تاریخدن عبارتدر . مورخ دخی حادثات اجتماعیة دن بحث ایدر؛ لکن بونلری بالخاصه بر قومه ، و یامعین بر زمانه عائد و مختص اولملری جهتمدن تدقیق ایلر . عمومیتله تدقیق و تتبع ایتدیکی جهت فلان قومک و یا فلان شخصیت مجتمعک تاریخ تکاملک فلان عصرنده کی حیاتیدر . طوغریدن طوغری به وظیفه سی هر جمعیتک شکل و سیما ی خاص و شخصیت سی ، حتی عین بر جمعیتک ادوار حیاتنک اجتوا ایتدیکی دوره لرک هر برینی تکرار ظاهره اخراج و تعیین ایتکدر . حکمت اجتماعیة متخصصی ایسه مناسبات عمومیة و مختلف جمعیتله قابل تطبیق اوله حق قوانین کشف و تجری ایدر . فرانسه و یا انگلسترده ، روماده و یا هندده فلان و یا فلان عصرده حیات مذهبیة و دینیة نک و یا حقوق تملیکیه نک نه حال و هیئتده اولدیقی خاصه تدقیق و تجری ایتمز؛ لکن کندبسنه الزم اولان بوتدقیقات خصوصیه علی العموم حیات مذهبیة نک اسباب موجبہ سنک بر قسمی کشف ایچون استعمال ایده جکی و ساطی تشکیل ایدر . ایمدی ایکی حادثه آره سنده بر مناسبت منطقیه ، مثلاً بر ارتباط اسباب ، وجودنی ارئه ایچون یالکز بر چاره من و اردرکه اوده بو ایکی حادثه نک عین زمانده موجود و یا غائب اولدقلری حاللری بر بریله مقایسه و بو مختلف ترکیبات و شرائط داخلنده برینک موجودیتی دیگرینک وجودینه تابع و یا مضطر اولوب اولمادیقی تجری ایتکدر . تجربه اساساً و یا ماهیه بر نوع مقایسه دن بشقه بر شی دکلدر ، چونکه

بر حادثه‌ی تبدیلی، مختلف صور و اشکال تحت‌تکرار حصوله کتوره رک
 یونلری صورت عمومی ده مقایسه ایتمکدن عبارتدر. بناءً علیه حکمت اجتماعیه
 متخصصی برتک قومک و یالکز بر دور وعصرک امثال ومشاهداتنه استناد
 ایتمکله اکتفا ایده من؛ بلکه عین شکله وحتى مختلف اشکالده کی جمعیتلری
 مقایسه ایتملیدر که کوریلان اشکال وتأسیسات اجتماعیه، نظر دقته آلان مجارب
 محیط اجتماعیده و احوال فکریه ده مشاهد اولان تغییرات وتحوالاته انضمام
 ایدرک بویکی افعال اجتماعیه یی برلشدیرن روابط ومناسباتی ظاهره اخراج
 وبونلرک آرمسده بعض مناسبات واسباب مشترکه تشکل ایتمسون . بناءً
 علیه اصول مقایسه اصول تحریر اجتماعینک اک کوزل بر آلتیدر. تاریخ
 حکمت اجتماعیه ایچون آری آری تعلیم وتدقیق ایدیلان لاتینجه ویا
 یونانیجه ویافرانسزجه علم صرفک مقایسه لی صرف تسیمه اولنان بر فن
 جدید ایچون ایفا ایتدیکی خدمتک عینی ایفا ایدر. [۱]

مع مافیہ بعض احوال اولورکه مقایسه اجتماعیه تاریخدن بشقه بر علم
 وواسطه یه عرض افتقار ایدر . بعض احوال اولورکه یالکز بر قاعده

[۱] ایلروده تاریخ ایله حکمت اجتماعیه مناسباتنک نه راده یه واصل اوله جیفنی
 ایضاح ایده مبر؛ قطعاً آمیزکه بونک آرمسده کی رابطه ومناسبت کیتدیجه صمیمیت
 کسب ایده جک ، وبرکون کلمه جکدرکه تاریخ ایله حکمت اجتماعیه آرمسده اوافق
 فرقلر قاله جقدر . فی الحقیقه حکمت اجتماعیه عالمی استنتاجانده ومقایسه لرنده موفق
 اوله بیلیمک ایچون استناد ایتدیکی وقایع خصوصیه یی ، طبق بر مورخ کبی ، بک
 کوزل وبیندن طائیفی مجبوری تحت‌تدر ؛ ودیگر طرفدن ایسه مورخک تدقیق
 ایتدیکی حقیقت جامده استنتاجات اجتماعیه ایله ده ازیاده توضیح وتنور ایدر . بناءً
 علیه ، بو وردیکیز ایضاحندن . ستان اولورکه ؛ تاریخی حکمت اجتماعیه دن
 تفریق ایدبورسک بو ایی علم آرمسده درن بر اوچورم احداث ایتمیورز ،
 بالعکس بونلر کیتدیجه یکدیگره تقرب وامتزاجه ساعیدرلر ؛ بو تفریقدن مقصد
 حکمت اجتماعیه تک هدف مقصدی وغایه سنی ممکن اولدینی قدر تعین وتوصیفدن
 بشقه برشی دکدر .

حقوقیه و یا اخلاقیه‌نک، بر اعتقاد دینینک نصل تشکل ایتدیکنی آرامق دکل، بلکه بونی اجرا ایدن و آنکله عامل اولان هیئت مجتمه طرفندن آز جوق مظهر قبول اولسنک اسبابی آرامق اقتضا ایدر. مثلاً آدم اولدیرمکی زجر ومنع ایدن قاعده‌نک نره دن کلدیکنی آرایه‌جق برده اقوامک، هر نوع هیئات مجتمه‌نک بوقاعده‌بی آز جوق اخلاله میال اولمارینک اسبابی آرامق وظیفه‌سیله مکلف اوله‌لم. کذلک ازدواجک آز و یا جوق متکثر، آز و یا جوق قتلی و یا وقتسز، طلاق ایله آز و یا جوق سهولته قابل فسخ اولسی اسبابی تحری ایتمکه تشبث ایده‌لم. بومسائل حل ایچون اساساً احصائیانه مراجعت لزومی واردر. قتل، نکاح، طلاق و قوعاتنک اقوامه، ادیان، صنعت و حرفه و سائر یه نظر آنصل تحول و تکثر ایتدیکنی تحری اولنور. اقوامک اخلاق و عاداتنه عائد اولان اسباب و شرائط مختلفه آنجق بالخاصه بواصول ایله تدقیق و تبیع ایدلمک اقتضا ایدر. کذلک عین اصول ایله اقتصاد اجتماعی علمده هانکی سیلر تحتیده اجرتک، ایراد فیاتنک، فائض مقدارینک، مبادلۀ مسکوکات قیمتک... و الح تحول ایتدیکنی تحقیق و تدقیق اولنه‌یلور.

لکن حکمت اجتماعیه عالمی هانکی علمک واسطه‌سنه مراجعت ایدرسه ایتسون بر نقطه‌ینی نظرندن دور ایتمالیدر. وقوعات و حادثات اجتماعیه‌نک بر صنف معینی تدقیق ایتزدن اول حیاتنده بونلر حقنده، ایدینه‌بیلدیکی معلوماتی بر طرفه بر اقلیدر؛ بوحادثه‌لری اصلاً بیلامش، بونلرک ماهیتاری، اسباب حدوئیله‌ری حقنده اصلاً معلومات‌اللامش کی حرکت ایتمکی مسلك اتخاذ ایتلیدر؛ خلاصه بر حکمتشناس، برکیا کره بر منافع الاعضا متخصصی، و حتی زمانزده بر علم روح عالمک ساحۀ علمده هنوز کشف و ظاهره اخراج ایده‌دکری بر قطعۀ مجهوله‌ده بولندقلری صروده حائر اوله‌جقلری.

مرتبۀ عقلیه به رجوع و کندی اوایلۀ بر صورتہ وضع ایتک اقتضا ایدر .
 مع التأسف پک الزم اولان بو وضعیت مفروضہ حقیقت اجتماعیه به
 قارشى قولای قولای سلوک ایدیلہ بیلہ جک برشی دکلدرد . اعتیادات ثابتہ
 وقدمہ بزى بونلردن منع ایدیور؛ چونکہ بزهرکون صاتون آلدیغمز ،
 صاندیغمز ، مبادلہ ایتدیگمز ایچون هر وقت قواعد اخلاقیہ و حقوقیه یی
 اجرا ایدیورز ، و بو مختلف شیلردن مجبوری اوله رق ، برچوق فکرلر
 بسارز ، و بونلر سز وظائف یومیہ مزى ایفا ایدمیز . ایشته بوسیدن
 طبیی اوله رق اوہام و باطل فکرلر تحدت ایدر . بو فکرلرله اکا متعلق
 مسائل و خصوصاتک کنہ و اساسنہ مالکیت نلنندہ بولنورز . بر علم اخلاق
 مؤلفی عالہ ، قرابت ، نفوذ پدرانہ ، مقالہ ، حق تملک حقندہ بیان فکر
 و مطالعہ ایچون اعمال ذهن و فکرہ محتاج دکلدرد ؛ مقصد دخی قیمت ،
 مبادلہ ، ایراد ... و سائرہ متعلق مسائل حقندہ بشقہ بر صورتہ حرکت
 ایتز . ظن اولونورکہ بو مسائل حقندہ فطری و مادر زاد معلوماتہ مالکز ؛
 بو حقایق مبہمدن متحصل فکر ایلہ ، ممکن اولدینی قدر آچیق و صریح
 بر صورتہ ، حصہ مند اولمق عادتمزدرد . حالبوکہ هیچ بر اصول تعلیم و تدریسہ
 تابع اولیلہ رق حصول بولان بومبادی هیچ بر قیمت علیہ و فنیہ یی حائز دکلدرد ؛
 بونلرک مسائل و وقوعات اجتماعیه ده کی خدمت و اهمیتی طبق عوامندن بر کیسہ نک
 بر جسمندن منتشر اولان ضیاء سدا ، حرارت .. و سائرہ یی کوروب حس ایتمی
 کیدرکہ بو حسیات بو اجسامک ماہیت و طبیعتی تمامیلہ تقدیر و کشف
 ایتک اولمدینی درکاردر ؛ حکمتشناسلر ، کیماکرلر بو حسیات و مشہوداتدن
 مجرد ایدرلر ، و بو صورتہ پیش انظار مزہ وضع ایتدکلری حقایق ، حسک
 طوغریدن طوغری به تقریق و مشاہدہ ایتدیکنندن پک غریب بر صورتہ
 مخالف و مغایر بر حالہ اوله رق تجلی ایدر . حکمت اجتماعیه عالمی دخی

عین صورته حرکت ایتلیدر؛ بوتون بیلدکیرنجی اونوده رق و قایع اجتماعیه قارشوسنده بر مجهول قارشوسنده بولنیورمش کبی اجرای تدقیقات ایتلیدر. حکمت اجتماعیه موجود و آلدادیجی بداهتلك بیان و افاده سندن عبارت اولمالیدر؛ اکثریا محسوساته و مبادی معلوماته مغایر اوله بیلجك اولان کشفیاتك فاعل مؤثری اولملیدر. داخلنده حرکت ایتدیکمز بوتون بو احوال و اشیاى اجتماعیه دن غافلز؛ بونلردن تدریجی بر صورتده بزى مطلع و خبردار ایتك مختلف علوم اجتماعیه عائددر.

بدیع نوری